

Міністерство внутрішніх справ України
Національна поліція України
Національна академія внутрішніх справ
Бюро економічної безпеки України

**КВАЛІФІКАЦІЯ
ТА РОЗСЛІДУВАННЯ
ПОГРОЗИ АБО НАСИЛЬСТВА
ЩОДО ПРАЦІВНИКА
ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ**

Практичний посібник

Київ – 2024

УДК 343.434:351.74.085](477)(072)
К32

Рецензенти:

Дудоров Олександр Олексійович,
професор кафедри кримінально-правової політики
та кримінального права навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України;

Шевчишен Артем Вікторович,
заступник начальника Головного слідчого управління –
начальник управління організації роботи
та методичного забезпечення Національної поліції України,
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;

Єрменчук Олександр Петрович,
провідний науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

**К32 Кваліфікація та розслідування погрози або насильства щодо
працівника правоохоронного органу : практич. посіб. / А. А. Вознюк,
В. П. Беленок, М. А. Грига, О. Ю. Дрозд, С. В. Кобець, В. В. Арешонков.
Київ, Норма права, 2024. 138 с.**

ISBN 978-617-7850-88-4

У посібнику висвітлено теоретичні та практичні питання кваліфікації й розслідування злочину, передбаченого ст. 345 КК. Роз'яснено положення цієї статті, а також надано рекомендації щодо розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу.

Розкрито кримінально-правову та криміналістичну характеристику досліджуваних злочинів, визначено особливості обставин, які підлягають доказуванню під час розслідування таких деліктів та джерела отримання доказової інформації. Сформульовано рекомендації щодо тактики проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу – оглядів, допитів та інших слідчих (розшукових) дій.

Видання призначене для суддів, прокурорів, слідчих, оперативних працівників, адвокатів, науково-педагогічних і наукових працівників, здобувачів вищої освіти.

УДК 343.434:351.74.085](477)(072)

ISBN 978-617-7850-88-4

© Колектив авторів, 2024
© Норма права, 2024

Колектив авторів

Вознюк Андрій Андрійович, завідувач наукової лабораторії з проблем протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор (розділи 1, 2, додаток);

Беленок Володимир Павлович, начальник Чернігівського управління Департаменту внутрішньої безпеки Національної поліції України (розділи 1, 2, додаток);

Грига Марія Андріївна, старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук (розділ 3);

Дрозд Олексій Юрійович, керівник Департаменту організаційного забезпечення діяльності Бюро економічної безпеки України, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України (розділ 3);

Кобець Сергій Васильович, старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ, доктор філософії (розділи 2, 3);

Арешонков Віталій Володимирович, начальник відділу Бюро економічної безпеки України, доктор юридичних наук, професор (розділ 3).

ЗМІСТ

Перелік умовних позначень	5
Вступ	6
РОЗДІЛ 1	
Кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу	8
1.1. Об'єкти злочину та потерпілі	8
1.2. Об'єктивна сторона злочину	13
1.3. Суб'єктивні ознаки злочину	25
1.4. Реалізація кримінальної відповідальності за злочин	36
РОЗДІЛ 2	
Криміналістична характеристика погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу	47
2.1. Спосіб вчинення злочину	47
2.2. Особа злочинця	58
2.3. Особа потерпілого	65
2.4. Обстановка вчинення злочину	73
РОЗДІЛ 3	
Особливості початкового етапу розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу	77
3.1. Обставини, що підлягають встановленню, слідчі ситуації, версії та алгоритми дій слідчого на початковому етапі розслідування	77
3.2. Огляд	89
3.3. Допит	101
3.4. Інші слідчі (розшукові) дії	111
ДОДАТОК	
Помилки кваліфікації	132

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ДВБ	–	Департамент внутрішньої безпеки
ЄРДР	–	Єдиний реєстр досудових розслідувань
КК	–	Кримінальний кодекс
КПК	–	Кримінальний процесуальний кодекс
МВС	–	Міністерство внутрішніх справ
НПУ	–	Національна поліція України
ОМП	–	огляд місця події
СОГ	–	слідчо-оперативна група
ст.	–	стаття, статті
ч.	–	частина, частини

ВСТУП

Працівники правоохоронних органів, виконуючи одну з ключових державних функцій із захисту особи, її життя, честі, гідності, законних прав та інтересів, є більш вразливою категорією порівняно з іншими суб'єктами правовідносин, а тому потребують додаткового захисту. Крім того, окремі випадки виявлення неповаги, а тим паче застосування насильницьких дій щодо даної категорії осіб свідчать про зневагу до державної влади, що призводить до руйнації підвалин стабільності та правопорядку у суспільстві. Саме тому створення та ефективне функціонування комплексу заходів, спрямованих на забезпечення стабільної діяльності правоохоронних органів є вкрай важливим та особливо актуальним в умовах війни.

Гарантії кримінально-правового захисту, спрямовані на забезпечення належного функціонування правоохоронних органів, закріплено у розділі XV Особливої частини Кримінального кодексу України, що містить сукупність кримінально-правових норм, покликаних охороняти правоохоронців під час виконання ними своїх обов'язків, а також їх близьких осіб.

Найбільшу частку серед згаданих кримінальних правопорушень складають діяння, пов'язані з погрозою або насильством щодо працівника правоохоронного органу, відповідальність за які передбачені ст. 345 КК України. Їх рівень останнім часом залишається стабільно високим: за 2018 р. обліковано 817 таких кримінальних правопорушень (повідомлення про підозру вручене у 515 випадках, 442 – скеровано до суду з обвинувальним актом), за 2019 р. – 821 (повідомлення про підозру вручене у 561 випадку, 476 – скеровано до суду з обвинувальним актом), за 2020 р. – 909 (повідомлення про підозру вручене у 705 випадках, 601 – скеровано до суду з обвинувальним актом), за 2021 р. – 819 (повідомлення про підозру вручене у 656 випадках, 589 – скеровано до суду з обвинувальним актом) за 2022 р. – 475 (повідомлення про підозру вручене у 366 випадках, 320 – скеровано до суду з обвинувальним актом)¹. Як

¹ Звіт Офісу Генерального прокурора про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за 2018–2022 рр. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id

впливає з наведених даних, відсоток кримінальних правопорушень, за якими провадження скеровано до суду з обвинувальним актом є доволі низьким, що свідчить про наявність низки ускладнень під час здійснення розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу.

Серед таких проблемних аспектів варто відзначити високий рівень латентності таких кримінальних правопорушень, що іноді зумовлений небажанням самих потерпілих працівників повідомляти про вчинення злочинних дій щодо них. Практики також наголошують на недосконалості конструкції законодавчої норми (ст. 345 КК України), внаслідок чого найбільш поширені передбачені нею злочини (ч. 2 – Умисне заподіяння працівникові правоохоронного органу чи його близьким родичам побоїв, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків) віднесені до нетяжких, а відтак – ускладнюється можливість проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування. Крім того, потерпілим у даних провадженнях виступає не пересічний громадянин, а представник влади, ставлення до якого у суспільстві є неоднозначним, що іноді впливає на бажання окремих учасників провадження співпрацювати зі слідством. Виникають на практиці труднощі і з кваліфікацією розглядуваних кримінальних правопорушень, що пов'язано з необхідністю відмежування даного складу злочину від інших суміжних складів (погроза вбивством, умисне легке тілесне ушкодження тощо), які схожі за способом вчинення, але не пов'язані зі службовою діяльністю працівника правоохоронного органу.

Отже, існує нагальна потреба в удосконаленні наявного методичного підґрунтя щодо кваліфікації та розслідування означених кримінальних правопорушень та наданні практичної допомоги уповноваженим правоохоронним органам під час здійснення досудового розслідування у кримінальних провадженнях за ст. 345 КК України, що і є метою представленого практичного посібника.

РОЗДІЛ 1

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОГРОЗИ АБО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ

1.1. Об'єкти злочину та потерпілі

Родовим об'єктом погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу є суспільні відносини, що існують з приводу нормального функціонування та авторитету органів державної влади.

Суспільні відносини такого типу слід визначати як систему взаємопов'язаних елементів, що охоплює: суб'єкти (носії) відносин – ті, хто виконують правозахисну та правозастосовну функцію (працівники правоохоронних органів), а також ті, на кого поширюється правозахисний або правозастосовний вплив працівників правоохоронних органів (учасники кримінального чи адміністративного процесу тощо); предмет відносин – цінності або блага, з приводу яких суб'єкти вступають у відносини (наприклад, майно особи, яке підлягає конфіскації); соціальний зв'язок – взаємопов'язаний механізм реалізації суб'єктами своїх повноважень з одного боку, що призводить до виникнення обов'язків у суб'єктів з іншого боку, а також система контролю за повнотою та своєчасністю виконання таких обов'язків (наприклад, особа, притягнута працівником поліції до адміністративної відповідальності, сумлінно виконує рішення про накладення адміністративного стягнення).

Безпосереднім основним об'єктом погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу слід вважати нормальну діяльність та авторитет правоохоронних органів, які законодавець поставив під кримінально-правову охорону, надаючи цим відносинам пріоритетності перед додатковим безпосереднім об'єктом вказаного складу злочину. Водночас зміст без-

посереднього додаткового обов'язкового об'єкта погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу становлять суспільні відносини, що існують з приводу охорони здоров'я та психічної недоторканності працівника такого органу, а також його близьких родичів і їхнього майна. Вочевидь, спираючись саме на додатковий безпосередній об'єкт складу злочину, передбаченого ст. 345 КК України, деякі науковці роблять необґрунтовані, на нашу думку, припущення стосовно недоцільності існування означеної норми як самостійного складу злочину. Окремі частини додаткового безпосереднього об'єкта складу злочину, передбаченого ст. 345 КК України, є безпосередніми основними об'єктами складів злочинів, передбачених ст. 121, 122, 125, 126, 129, 195 КК України, – це, відповідно, умисне нанесення тяжких тілесних ушкоджень, умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, легке тілесне ушкодження, побої та мордування, погроза вбивством і погроза знищення майна. Вказані суспільні відносини перебувають під кримінально-правовою охороною під час учинення злочину, передбаченого ст. 345 КК України, у зв'язку з тим, що посягання на них призводить до порушення суспільних відносин з приводу нормальної діяльності й авторитету правоохоронних органів, що зумовлює існування цієї самостійної статті Особливої частини КК України. Таке існування видається обґрунтованим і доцільним².

Згідно з диспозицією ст. 345 КК України, **потерпілим є працівник правоохоронного органу та його близькі родичі**.

На законодавчому рівні немає дефініції терміну «правоохоронний орган». Єдиного тлумачення цього терміну немає в теорії та на практиці.

Відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 року, правоохоронними органами є: органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи і установи виконан-

² Беленок В. П. Об'єкт складу злочину, передбаченого ст. 345 КК України. *Юридична наука*. 2013. № 4. С. 55.

РОЗДІЛ 1. Кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу

ня покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції³.

Національна гвардія України є військовим формуванням з правоохоронними функціями (ч. 5 ст. 18 Закону України «Про національну безпеку України»)⁴.

Натомість у ст. 1 Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» від 19 червня 2003 року, який утратив чинність 8 липня 2018 року, правоохоронними органами було визнано державні органи, які відповідно до законодавства здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції⁵. Така позиція законодавця була цілком прийнятною, з огляду на динаміку мінливості системи центральних органів виконавчої влади в Україні, що охоплює систематичні реформування та реорганізації правоохоронних органів. Ми також схилиємося до думки щодо неможливості й недоцільності визначення вичерпного переліку правоохоронних органів. Однак, згідно з положеннями цього закону, категорія «правоохоронні органи» не включає в себе сукупність органів державної влади, військових формувань, утворених відповідно до Конституції та законів України, діяльність яких безпосередньо спрямована на виконання завдань захисту інтересів держави від зовнішніх і внутрішніх загроз. Очевидно, що така позиція законодавця жодним чином не відповідає завданням кримінально-правової охорони правоохоронної діяльності. Водночас цей закон покликаний регулювати суспільні відносини в зовсім іншій галузі права, у зв'язку з чим його не було приведено у відповідність до КК України.

3

4

5

³ Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3781-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>

⁴ Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

⁵ Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави : Закон України від 19 черв. 2003 р. № 975-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/975-15>

1.1. Об'єкти злочину та потерпілі

Ураховуючи викладене, пропонуємо визначити зміст загального поняття правоохоронного органу як органу державної влади, наділеного сукупністю специфічних ознак, притаманних виключно правоохоронній або правозастосовній діяльності, пов'язаній із захистом встановленого Конституцією України суспільного ладу держави, економічної та політичної систем, прав і законних інтересів громадян, підприємств, установ, організацій, суб'єктів усіх форм власності, економічної та територіальної цілісності України. Працівником правоохоронного органу в зазначеному контексті слід вважати особу, що перебуває на службі в правоохоронному органі, у зв'язку з чим залежно від обсягу наданих їй прав і покладених на неї обов'язків постійно або тимчасово виконує правоохоронні або правозастосовні функції.

Потерпілим, від злочину, передбаченого ст. 345 КК України, не можуть бути колишній працівник правоохоронного органу⁶. Потерпілий на час вчинення злочину повинен обов'язково перебувати на службі в правоохоронному органі.

Характеризуючи близьких родичів як потерпілих від погроз або насильства щодо працівника правоохоронного органу, не можна залишити поза увагою той факт, що це поняття вжито в множині. Це законодавчий недолік ст. 345 КК України, однак застосування системного тлумачення положень Кодексу дає підстави стверджувати, що погроза або насильство щодо принаймні одного близького родича працівника правоохоронного

⁶ На практиці трапляються випадки вчинення фізичного насильства щодо правоохоронців у зв'язку з їх діяльністю в минулому. Наприклад, 21 вересня 2018 року о 23 год 45 хв ОСОБА_1, маючи на меті помститися ОСОБА_2 за виконання ним службових обов'язків під час роботи в правоохоронних органах, який у період з 12 вересня 2014 року до 06 листопада 2015 року перебував на посаді старшого інспектора відділення державної автомобільної інспекції з обслуговування Новгород-Сіверського району УМВС України в Чернігівській області та неодноразово зупиняв за порушення Правил дорожнього руху України ОСОБА_1, оформлював матеріали для притягнення останнього до адміністративної відповідальності. Таким чином в ОСОБА_1 виникло неприязне ставлення до останнього. Тому він знаходячись поруч з магазином «Ярмак», що розташований за адресою: вул. Шевченка, буд. 21-а, м. Новгород-Сіверський Чернігівської області, умисно спричинив ОСОБА_2 легкі тілесні uszkodження, що спричинили короткочасний розлад здоров'я (Вирок Сосницького районного суду Чернігівської області від 15 берез. 2021 р. у справі № 739/1291/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95548794>).

РОЗДІЛ 1. Кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу

органу у зв'язку з виконанням цим працівником своїх службових обов'язків повинна тягнути відповідальність за відповідною частиною ст. 345 КК України⁷.

Перелік осіб, яких законодавець визнає близькими родичами працівника правоохоронного органу, наведено в ч. 2 ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів». До кола таких осіб належать: батьки, дружина (чоловік), діти, рідні брати й сестри, дід, баба, онуки, посягання на життя, здоров'я, житло та майно яких перешкоджає виконанню працівниками правоохоронних органів покладених на них законом обов'язків і здійсненню наданих прав⁸.

Водночас у п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК України законодавець визначає коло близьких родичів і членів сім'ї, до якого належать: чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права й обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі⁹. Як бачимо, за своїм змістом категорія близьких родичів, наведена в КПК України, є значно ширшою від аналогічної категорії, на яку законодавець вказав у Законі України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів». Попри те, що КПК України врегульовує суспільні відносини, які виникають між учасниками кримінального процесу, у зв'язку з чим прийняття за основу та використання термінологічних тлумачень, наведених у КПК, під час кваліфікації погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу видається недоречним, ми не можемо нехтувати позитивними надбан-

⁷ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А. М. Бойко, Л. П. Брич, О. О. Дудоров та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. [10-те вид., переробл. та доповн.]. Київ : Дакор, 2018. С. 1055.

⁸ Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3781-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>

⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

нями національного кримінального процесуального законодавства.

1.2. Об'єктивна сторона злочину

Зіставлення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу з деякими суміжними складами кримінальних правопорушень, передбачених ст. 342, 343, 344, 348, 349 КК України, дає змогу стверджувати, що об'єкти й суб'єкти цих складів є спорідненими між собою. Об'єктивна сторона в цьому контексті відіграє визначальну роль, оскільки слугує критерієм кримінально-правового розмежування та, безперечно, впливає на кваліфікацію¹⁰.

Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу можуть бути вчинені в одній з таких **форм**:

погроза вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо працівника правоохоронного органу, а також щодо його близьких родичів у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків (ч. 1 ст. 345 КК України);

умисне заподіяння працівникові правоохоронного органу чи його близьким родичам побоїв, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків (ч. 2 ст. 345 КК України);

умисне заподіяння працівникові правоохоронного органу або його близьким родичам тяжкого тілесного ушкодження у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків (ч. 3 ст. 345 КК України).

Цей злочин може вчинятися **виключно у формі дії**. Крім того, зазначені дії визнаються злочином, передбаченим ст. 345 КК України, лише в разі їх учинення у зв'язку з виконанням працівником правоохоронного органу службових обов'язків.

В. І. Осадчий зауважує, що юридична конструкція «у зв'язку з виконанням працівником правоохоронного органу службових обов'язків» з об'єктивної сторони вказує на час учинення

¹⁰ Сенько М. М., Беленок В. П. Про об'єктивну сторону складу злочину погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2008. Вип. 1. С. 297.